

Magyar nyelv

Gyuró Istvánné: A szuahéli és a magyar nyelv "tárgyas ige-
ragozásának" egybevetése

A szuahéli nyelv tanulmányozásához a tanzániai diákjaimtól kap-
tam kedvet. A magyar nyelv tanulása folyamán több esetben is
hasonlóságot véltek felfedezni a két nyelv között, s még lexikai
síkon is találtak egyezést /pl. tele/. A legmeglepőbb az volt,
hogy amikor tudatlan fővel kuriózumként közöltem velük, hogy a
magyar nyelvben létezik egy olyan igealak, amely az alanyon kí-
vül a tárgyat is képes egyértelműséggel kifejezni - nevezetesen
az egyes szám ^{3.}2/személyű tárgyat - a reakciójuk csendes el-
nézés volt a magyar nyelv hiányosságai láttán. A szuahéli nyelv-
ben ugyanis a tárgyas avagy definit igeragozás teljes rendszere
megtalálható.

Köztudott, hogy a szuahéli /swahili, kiswahili/ nyelv, a bantu
nyelvcsalád egyik tagja, Afrika igen nagy területén használatos.
Körülbelül 30-40 millió ember beszéli második anyanyelvként, vagy
közvetítő nyelvként Tanzániában, Kenyában, Szomáliában, Ugandá-
ban, Mozambikban. Tanzániában és Kenyában kulturális és közéleti
területen egyenrangú az angolal, sőt kezdi azt kiszorítani. A nyelv
beszélőket nyelvi és kulturális közösség kapcsolja össze, te-
hát ezekben az országokban a szuahéli megközelíti az európai ér-
telemben használatos nemzeti nyelv fogalmát.

Legszembetűnőbb tipológiai jegye az, hogy a főneveket osztályokba
tömöríti. Az egy-egy osztályhoz tartozó főnevek többé-kevésbé je-
lentéstanulag is egy fogalomkör^t alkotnak. Pl. az 1. osztályhoz
tartozó főnevek embert jelölnek, a 6. osztály legtöbb
főneve elvont fogalmakat. A bantu nyelvcsalád nyelveiben meglévő
21 főnévi osztály közül 8 található a szuahéliiben.

Nyelvtechnikai szempontból az erősen agglutináló nyelvekhez sorolják, bár éppúgy nem nélkülözi a flektáló megoldásokat, akár a magyar. A kifejezés tömörítése szempontjából szintetikus, néha polyszintetikus jegyekkel bír.

A viszonyító elemek affixumok, mégpedig leggyakrabban prefixumok, a szuffixum használata elég ritka. A leggyakoribb viszonyító morfémák; az idő, a szám, személy kifejezői mind prefixumok. A tömorféma és az affixumok kapcsolata nagyon laza, emiatt Szkalicska a prefigurális nyelvekhez sorolja. A prefixumok nagy szerepet játszanak a főnévi osztályoknak megfelelő egyéztetésben. Egy szintaktikai egység fő részéhez, a főnévhez vagy azt helyettesítő névmáshoz szorosán igazodnak a többi tagok. Az igék, számnevek, melléknevek stb. redundáns elemként megkapják a főnévi osztálynak megfelelő prefixumokat, amelyek részben vagy pl. a 4. főnévi osztálynál teljesen megegyeznek a főnév osztályt jelölő prefixumával. Az így létrejött mondatok gyakran úgy hangzanak, mint az alliteráció prózában: pl. Ki pande kimoja kitatosha.

/Egy darab elég lesz./

A nomen - verbum kapcsolatban számbeli és személybeli egyeztetés is létezik. A redundancia miatt a nomen gyakran elmaradhat, csak a hangsúlyos esetekben jelölik külön is, akár a magyarban. Az általánosan használatos sorrend a következő: S-V-O. A tárgy helye tehát az állítmány után van általában, de nem kötelező jelleggel, néha meg is előzheti azt a nagyobb nyomaték kedvéért. Az állítmány és a tárgy viszonyának szempontjából a szuahéli nyelv is különbséget tesz a logikailag határozott és határozatlan tárgy között. Alaktanilag inkongruens jelenség a két nyelv között az, hogy a V - O kapcsolatban a szuahéli nyelvben a tárgyhöz nem csatlakozik semmiféle olyan morféma, amely a magyar tárgyragnak megfelelőne, és redundáns elemként a V-O kapcsolatot erősítené. Hiányzik továbbá a határozott tárgyat indikáló határozott névelőnek megfelelő morféma is a szuahéli nyelvben. Formai kongruencia viszont az a nyelvi jelenség, hogy mindkét nyelvben verbumhoz ragasztott

affixum-rendszer létezik a határozott tárgy indikálására. A magyar szuffixumokkal azonban a szuahéli nyelv prefixumai állnak korrelációban, mégpedig úgy, hogy az alanyt jelölő paradigma mellett és nem a helyett jelennek meg, mint a magyar nyelvben.

A határozott tárgy fogalma nem teljesen úgy értendő a szuahéli nyelvben, mint a magyarban. Ennek megfelelően a tárgyi prefixum használatának disztribúciója is eltérő a két nyelvben bizonyos mértékig. Mielőtt azonban ennek taglalásába kezdenék, szeretném alakítani szempontból megvizsgálni a problémát, ismertetni a tárgyi prefixum rendszerét.

A magyar hiányos tárgyas ragozással egy teljes paradigma-rendszer áll szemben, amely az alany személyén és számán kívül félreérthetetlenül utal a tárgyra is. Minden személyű és számú alany minden személyű és számú határozott tárggyal való relációját ki lehet fejezni a szuahéli nyelvben, valamint meg lehet különböztetni a határozott tárgy élő avagy élettelen voltát is.

A tárgyi prefixumok a következők a szemantikailag élőlényt jelölő határozott tárgy esetén, amely legtöbbje az I. főnévi osztályhoz tartozik, vagy úgy viselkedik, mintha oda tartozna:

- ni -	= engem	- tu -	= minket
- ku -	= téged	- wa -	= titeket
- m -	= őt	- wa -	= őket

/A tankönyv megjegyzése szerint a többes szám 2. személyű wa helyett még használatos a régi -ni- prefixum az irodalomban, vagy pedig egy újabb formát, a -ni- suffixet használják a differenciálás kedvéért. Előtte a tárgyi - a - hang e-re változik./

Az élettelen határozott tárgyra mutató prefixum részletes leírását nem lehet megtenni a főnévi osztályok nélkül, ti. az a határozott tárgyként szereplő főnév osztályának megfelelően változik:

	egyes szám	többes szám
II. osztály	- u -	- i -
III. osztály	- i -	- zi -
IV. osztály	- ki -	- vi -
V. osztály	- li -	- ya -
VI. osztály	- u -	- zi -
VII. osztály	- pa -, - ku -, - mu -	
VIII. osztály	- ku -	

/a II - VIII. főnévi osztály tárgyi prefixe megegyezik az alanyat jelölő prefixummal/.

A tárgyi prefixum közvetlenül a főmorféma előtt helyezkedik el, ezért infixnek is szokták nevezni. Előtte kap helyet az időkategóriát jelölő prefixum, az előtt pedig az alanyat jelző morféma /pl.:
ni - li - mw - ona = nilimwona
láttam őt/.

Ha az alany személye megegyezik a tárgyével, és a magyarban visszaható névmást használunk a határozott tárgy jelölésére, a szuahéli nyelv a -ji - prefixummal él. /Ez nemcsak tárgyesetre érvényes, hanem a reflexív prefixnek az összes igével kapcsolatos esetére./

A szigorúan vett grammatikai szabályok, azaz a nyelvi szisztéma előírják a tárgyi prefixum használatát, valahányszor a tárgy határozott. A nyelvi norma azonban erősen eltér a szisztémától. A gyakorlatban ugyanis nagyon sokszor elhagyják a tárgyi prefixumot, főleg akkor, ha a határozott tárgy élettelen dolog. Kivétel ez alól a szokás alól az az eset, amikor a tárgyat nem jelöli külön morféma a szintagmában - de az sem mindig -, valamint ha a határozott tárgyat hangsúlyosabbá akarják tenni, és még inkább, ha a tárgy a nyomaték kedvéért a mondat élére kerül. Tehát az alaktani jegyek részleges inkongruenciája mellett egyik legfontosabb eltérés a két nyelv határozott tárgyra utaló paradigma-rendszere között az, hogy

a szuahéli nyelvben nem olyan kötelező érvényű a használata, mint a magyarban. Ha viszont a grammatikai tárgy élőlény, akkor szinte mindig kötelező a prefixum használata.

Mint a későbbi részletes egybevetésből látható, lesz, a két nyelvben használatos tárgyi affixumok közlésbeli funkciója, sőt jelentés tartalma is sok esetben ekvivalens, és emellett bőven mutatkoznak eltérések is. Mint már említettem, a szuahéli nyelvet beszélők nem pontosan azt értik határozott tárgy fogalma alatt, mint mi. A részletekbe menő elemzést későbbre hagyva hadd említsek meg a fent említetteken kívül néhány igen szembetűnő eltérést. Van a szuahéli nyelv tárgyi prefektumának egy olyan alkalmazási területe, amely a magyartól teljesen eltérő, és számunkra meglepő. A szuahéli nyelv ugyan- is teljesen összemosza a mi általunk tárgyas és részeshatározói kapcsolatnak nevezett grammatikai relációkat. /Hasonló jelenséggel találkozhatunk az angolban, de ott azért némi megkülönböztetés történik az ún. 1. tárgy /részeshatározó/ és a 2. tárgy /tárgy/ között. Vannak olyan tárgyi prefixummal ellátott szerkezetek is, amelyeket a magyarban csak vonzatos igével lehet lefordítani. Pl.: Usiwacheke wazee' = Ne neveds öreg embereken! E két esetben a verbumhoz csatlakozó névszót határozott tárgynak veszik.

Meg kell említeni még egy érdekes formai eltérést a két nyelv között. A szuahéliben olyan tárgyas szerkezetekben, ahol az infinitívuszi tárgynak még saját határozott tárgya is van; az utóbbi határozott voltát nem az igei állítmányhoz, hanem az infinitívushoz kapcsolódó affixum jelzi, és tulajdonképpen ez a megoldás sokkal logikusabb, mint a mi nyelvünké.

A magyar nyelv tárgyas ragozási rendszerének vizsgálódásánál érdekes megfigyelni a határozott tárgy fogalmát, majd azt, hogy milyen esetekben jut a tárgy határozott volta grammatikailag is kifejezésre a tárgyi ragban.

Az egyetemi jegyzet 1965-ös kiadásának tanulsága szerint "A tárgy akkor határozott, ha a beszélő és a hallgató ugyanarra a fogalomra gondol." /MMNyR 275./

A M.M.Ny.R-ben H.Molnár Ilona kissé részletesebben lényegében ugyanezt mondja: "Ha a tárgy említésekor a beszélő és a hallgató ugyanarra a pontosan kijelölt egy vagy több személyre, dologra vagy elvont fogalomra gondol, azaz ha a tárgy egyedített, a beszéd-összefüggésből vagy egyébünnen már ismert személyeket, dolgokat illetve elvont fogalmakat jelöl, határozott tárgyról beszélünk."

/150. oldal/

Ha megvizsgáljuk, hogy mely határozott tárgyakra lehet utalni az igékhez csatlakozó tárgyi suffixummal, kiviláglik, hogy a magyar nyelv tárgyas ragozási rendszere korántsem teljes.

Tulajdonképpen abszolút világossággal csak az egyes szám 2. személyű tárgyra tudunk utalni első személyű alany esetén.

Igaz, hogy a 3. személyű tárgyra mindkét számban, mindhárom személyű alany esetén külön igealakokkal mutathatunk rá, de ahhoz, hogy tisztázzuk a 3. személyű tárgy számát és élő vagy élettelen voltát, már szemantikai eszközökre kell támaszkodnunk, ha a szituációból nem világlik ki. Pl.: Látom: őt?, őket?, azt?, azokat?, /Természetesen szövegkörnyezetben ritkán találkozunk többértelmű igealakokkal./

Az 1. és 2. személyű tárgyakra azonban - az említett eseten kívül - nem tudunk morfológiai eszközzel utalni. Mellettük az ige alanyi ragozásban marad, bár logikailag okvetlenül határozott tárgyaknak tekinthetők ezek is. Kivétel az, amikor az 1. és a 2. személyű alany és tárgy személye megegyezik, és az ezt kifejező visszaható névmásra /amely legtöbbször jelen van/ tárgyi raggal utalunk.

Ha a 3. személyű tárgyra utaló tárgyas ragozás disztribúcióját részletesebben megvizsgáljuk, a következő képet kapjuk: /A M.M.Ny.R. alapján/

Mindig tárgyias ragozást használunk:

- ha a tárgy: 1/ tulajdonnév /kivéve, ha köznévi értelemben van jelen/
2/ határozott névelővel ellátott főnév, számnév vagy melléknév
3/ 3. személyű személyes névmás
4/ főnévi mutatónévmás vagy velük
5/ - mind - valamennyi ált. jelzett fő-
névmás, kivétel: partití- név, mellék-
vusz /pl. valamennyit elvit- név, mellék-
tek/ névi igenév,
6/ -ik végű névmás vagy sor- számnév
számnév
7/ visszaható névmás
8/ kölcsönös névmás
9/ birtokos névmás, valamint birtokos személyragos
vagy birtokos jeles szó /kivétel a partitívus: pl.
két könyvem elvittek/
10/ a főnévi igenévi tárgy mellett, ha az határozott
11/ kettős tárgy esetén, ha a névszói tárgy határozott
12/ tárgyi mellékmondatnál /kivétel az álcázott jelzői
mellékmondat/.

Valamint néhány intranszitiv igéhez is kapcsolódhat tárgy és tárgyi
suffixum pl. Éli az életét, stb.

A fenti rendszer alapján most megkísérem a két nyelv tárgyi
affixummal ellátott verbumjainak és a hozzájuk kapcsolódó szintakti-
kai elemeknek a szisztematikus egybevetését. Megállapítható, hogy
mindkét nyelvben egy jelölt forma tölti be a határozott tárgyra mutató
funkcióját, de csak a szuahéli nyelvben áll szemben ezzel a jelölt
formával egy jelöletlen /marked - unmarked ellentét/. A magyar nyelv
transzitiv igéinél affixumváltozás történik határozott tárgyhoz kapcsoló-
dás esetén.

Már utaltam a két nyelv határozott tárgyias szintagmáinak azon inkongruens formai jegyére, miszerint a szuahéli nyelvben sem a határozott névelőnek, sem a tárgyhoz csatlakozó ragmorfémának megfelelő nyelvi jelenségekkel nem találkozunk. Tehát a magyar szintagmához viszonyítva a szuahéli tagolatlanabb, azaz konvergensebb. A jelen egybevetésnél a magyart tekinthetjük célnyelvnek, mivel tanítványainknak azt kell elsajátítaniuk, a szuahélit pedig forrásnyelvnek.

Összehasonlítási formának a Robert Lado által javasolt egyszerűnek és világosnak tűnő oszlopos formát választottam. A bal oldalra sorakoztattam azokat a szintaktikai /és jelentéstani/ egységeket, melyek reprezentálják a tárgyias ragozás előfordulási eseteit a magyar nyelvben, azaz a célnyelvben. Mellettük sorakoznak ezek jelentéstani és funkcionális ekvivalensei a szuahéliben. Megjegyzésben szerepel a két nyelv jelentéstaniilag ekvivalens struktúrái formai kongruenciájának avagy inkongruenciájának a megállapítása, valamint az inkongruens nyelvi elemek konvergensebb avagy divergensebb voltának tisztázása. Tehát a táblázat kifejezi az egyidejű egyezést, azaz a kifejezett jelentéstani tartalmak azonosságát, és az egyidejű különbözőséget, azaz a kifejezésbeli megformálás különbségeit.

Az egybevetett formai egység a hagyományos grammatikai elmélet alapján egy-egy mondat. Olyan esetben, amikor az nem világos jelentéstaniilag és a tárgyi affixum visszautal az előző szintaktikai egységre, két mondatot vizsgáltam. Általában csak kijelentő mondatokat vettem egybe, azok kérdő és tagadó formáit nem soroltam fel szisztematikusan. A kérdő mondatot a szuahéliben is - akár a magyarban - csupán az intonációja különbözteti meg a kijelentőtől, semmiféle morfológiai vagy morfoszintaktikai eszköz nem jelöli az eltérést. Egyetlen formai jegy az írott formában a kérdőjel. A tagadó forma már érdekesebb, ugyanis az alanyi prefixum megváltozik, ellenben a tárgyi prefixum változatlan marad. Ezért úgy döntöttem, hogy ezeket az eseteket, valamint a feltételes és a felszólító módot a fenti ok miatt csupán egy-egy példával reprezentálom.

Azt is jelezni szándékozom, hogy a szuahéli nyelvben a tárgyi affixum használatánál egy-egy esetben mennyire egyezik a nyelvi norma a szisztémával, azaz a mindennapos nyelvhasználat a tétel szabályokkal.

Anyagomat két forrásból gyűjtöttem, egy tankönyvből - amely inkább a nyelvi szisztémákhoz ragaszkodik -, és a diákjaimtól.
/A tankönyv D.V.Perroff: Swahili - Teach Yourself Book
London, 1972/.

a tárgy	magyar nyelv	szuahéli nyelv
1./ 1. személyű alany 2. szem. tárgy	Hallak, /téged/ Hallak titeket.	Ninak <u>u</u> sikia, Ninaw <u>a</u> sikia.
2./ tulajdonnév	Elmentünk a faluba, láttuk Alit.	Tulikwenda nyivi tukam <u>w</u> ona Ali.
3./ határozott név- előszó	Keresem a szakácsot. Szeretem nézni a vi- rágot.	Ninam <u>t</u> afuta mpishi. Napenda kutazama maua.
4./ 3. személyű szem. névmás.	Láttam őt. Ha nézed, meglátod őket./dolgozat/ Ott vannak a köny- vek. Olvasd őket!	Nilim <u>w</u> ona. U <u>k</u> itazama, utav <u>i</u> ona. Vitabu viko pale. Visome!
5./ főnévi mutató- névmás	Látom /azt/.	Ninaona Ninak <u>i</u> ona.
5./a. főnévi mutató- névmással jel- zett szó	Ugyanazt a filmet láttam. Szeretem nézni azo- kat a virágokat, a- melyek a kertünkben vannak.	Ni sinema hii hii niliona. Napenda kuyatuzama maua yaliyomo katika bustani yetu.

Megjegyzések

A szintaxis kongurencia inkongurencia	A tárgyi affixum kong. - ink.	szuahéli nyelvi szisztéma-norma	egyéb
Cj ≈ Fj	Cj ≈ Fj	egybeesik	-
Cj ≈ Fj	Cj ≈ Fj	egybeesik	a tárgy embert jelöl
Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj	Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj	általában egybeesik sokszor eltér	ha élőt jelöl a tárgy ha élettelen dolgot jelöl
Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj	Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj	egybeesik eltérő sok esetben	a tárgy embert jelöl élettelen felszólító mód
Cj ≈̃ Fj	Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj	változó, sok esetben eltérő	
Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fny	Cj ≈̃ Fj Cj ≈̃ Fj	legtöbbször a norma eltér a szisztémától	

<p>6./ "mind, valamennyi, összes" általános névmás</p>	<p>Sok élelmet vásároltak. Mind megették.</p>	<p>Walinunua vyakula vingi. Vyote wali<u>v</u>ila.</p>
<p>7./ -ik végű névmással v. sorszám-névvel jelzett főnévi értékű névszó</p>	<p>Hányadik lecsét tanulod? En az ötödiket. Némelyik könyvet elolvastam már. Akármelyik könyvet elviheted. /el tudod vinni/ Némelyik fiút ismerem.</p>	<p>Umesoma somo la ngapi? Mimi ni la tano. Sio kila kitabu nimeshasoma . Unaweza kuchukua kitabu chochote. Nawafahamu vijana wengine.</p>
<p>7./a. -ik végű névmás v. sorszámnev</p>	<p>Némelyiket szeretem. /ember/ Akármelyiket használhatod. A kilencediket kérem.</p>	<p>Nawapenda wengine. Unaweza kutumia chochote. Ninaomba nambari ya tisa.</p>
<p>8./ visszaható névmás</p>	<p>Kérdezem magam. A gyerekek nézték magukat a tükörben.</p>	<p>Naj<u>j</u>uliza , Watato wali<u>j</u>itaz<u>a</u>na katika kioo.</p>

$C_j \approx F_{ny}$	$C_j \approx F_{ny}$	általában egybeesik	
$C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$	$C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$	megegyezik	az élettelen jelölő tárgy esetén soha nincs prefix a szuahéliben, csak az élő esetén
$C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$	$C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$	változó, általában eltérő, ha a tárgy é- lettelen	
$C_j \approx F_j$ $C_j \approx F_j$		megegyezik	a szuahéliben a tárgyi affixum helyett más morféma

<p>9./ kölcsönös névmás</p>	<p>Szeretik egymást. Egymást nézik.</p>	<p>Wanapendana. Wanaangaliana.</p>
<p>10./ birtokosze- mélyragos vagy birtokjeles fő- névi értékű név- szó</p>	<p>Kérem a könyved. Nem látod Elifuha- ráét? Szereti a testvérét. Használjuk az én könyvem!</p>	<p>Naombana kitabu chako. Hujakiona cha Eli- fuhara? Anampenda ndugu yake. Tutumie kitabu changu!</p>
<p>10./a. birtokos névmás</p>	<p>Nem látod az enyém? /könyv/ Az enyémet használ- juk!</p>	<p>Sijakiona cha kwangu? /kitabu/ Tutumie cha kwangu!</p>
<p>11./ a főnévi ige- név határozott tárgya</p>	<p>Szeretem nézni a vi- rágokat. Ezt akarom csinálni. Szeretném meglátogat- ni őt. Meg akarlak kérni. Nem szeretlek látni.</p>	<p>Napenda kutazama maua. Ninataka kufanya hivi. Ningependelea kumtem- belea. Ninataka kukuuliza. Sitaka kukuona.</p>
<p>12./ kettős tárgyi infinitívusz+ névszó</p>	<p>Nem hagylak olvasni. Engedte őt inni.</p>	<p>Sitaku achia /usome/ kusoma. Alimruhusu kunywa /wanywe/.</p>

$Cj \approx Fj$		megegyezik	a szuahéliiben a tárgyi affixum helyett más morféma
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	változó	élettelen
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$		
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	megegyezik, általában nincs prefixum	élő
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$		felszólító mód
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	általában megegyezik	
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	eltérő	felszólító mód
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	általában nincs af- fixum a szu- ahéliiben	a tárgy csak grammatikai- lag határo- zott
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	megegyező	élő- a pref.
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	megegyező	az infinití- vuszhhoz csat- lakozik
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	megegyező	
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	megegyező	a tárgy élő-
$Cj \approx Fj$	$Cj \approx Fj$	megegyező	lényt jelöl

	Láttam a Napot felkelni.	Niliona jua niki-chomika.
13./ -tárgyi mellékmondat - hogy kötőszós vonatkozó tárgyi mellékmondat	Azt mondta, hogy elmegy. Kérte, hogy várjam meg. /Kért engem/ Láttam, hogy felkelt a Nap. Amelyiket akarod /szeretted/, azt adom. Leírom, amit gondolk.	Alisema kwamba /kuwa/ atakwenda. Aliniomba kwamba nimngoje Niliona kuwa, jua limecha chomoza. Cho-chote utakacho. nitakupa. Naandika ninachefikiri.

A tárgyi affixum ingadozó használata a célnyelvben

1./ a "mind" általános névmás személyekre vonatkozó ragos formája	Mindnyájukat meghívtak ~ meghívták.	Wamwakaribisha wote.
2./ számnévvel jelzett partitívuszi tárgy	Két könyvét elvitték ~ elvitték.	Walichokula kitabu wake wawili.
3./ intranszitiv igék határozói értékű tárgya	Járja a várost. Éli az életét.	Anautembelea mji. Anaishi maisha /yake/ ~Anayaisha.

$C_j \approx F_j$	$C_j \succ F_j$	ingadozó	élettelen a tárgy
$C_j \succ F_j$	$C_j \succ F_j$	megegyező	a szu-ben nem hat. tárgy
$C_j \succ F_j$	$C_j \succ F_j$	megegyező	-ni = engem -m = őt
$C_j \approx F_j$	$C_j \succ F_j$	megegyező	
$C_j \succ F_j$	$C_j \succ F_j$	megegyező	-ku prep. = neked
$C_j \succ F_j$	$C_j \succ F_j$	megegyező	a szu. egyszerű mondat
$C_j \approx F_j$	$C_j \approx F_j$	megegyező	a szu-ben állandó
$C_j \approx F_j$	$C_j \approx F_j$		mindkét nyelvben ingadozó
$C_j \succ F_j$	$C_j \approx F_j$	általában	a szu-ben in-
$C_j \succ F_j$	$C_j \approx F_j$	megegyező	ingadozó

Az olyan esetek, mint például a határozatlan számnevek és névmások -ik végződésű formájával jelzett tárgyak határozottként kezelése furcsa lehet egy szuahéli nyelvet beszélő diák számára. Logikusan gondolkodva valóban megkérdőjelezhető például a némelyik, bármelyik, akármelyik, stb. ragos névmásokkal jelzett tárgyak határozottsága. Úgy érzem, hogy ennél és más hasonló esetenél is bizonyos formális logikai elvek uralkodnak erőteljesen a magyar nyelvben. Például a fent említett esetben a határozott sorszámnevek és az azokra utaló kérdőszók definitív volta terjesz-
kedhetett ki az említett számnevekre és névmásokra.

Az eddigiekben tehát áttekintettük azokat a formális grammatikai és egyben jelentéstani eseteket, amelyek magyar nyelvi megformálásában a tárgyi affixumok használata a három utolsó eset kivételével kötelező érvényű. A felsorolt struktúrák többségében a szuahéli nyelv is él a tárgyi affixumok használatával; de megfigyelhetjük, hogy nem olyan kötelező érvénnyel, mint a magyar nyelv. A tárgyi affixumok tekintetében akkor találkozunk leginkább formai kongruenciával, amikor a tárgy szemantikailag élőlényt jelöl, avagy élettelen tárgy esetén az nincs jelölve a struktúrában külön szabad morfémával, és egyedül a tárgyi prefixum van hivatva indikálni azt.

Az összehasonlítás teljesebbé tételéhez említést kell tenni még a szuahéli tárgyi affixum magyar nyelvi ekvivalensétől eltérő alkalmazási területéről is. Mivel a szuahéli nyelv néhány hónapos tanulmányozása után sajnos meg sem közelítem a nyelv távolról is megfelelő ismeretét, ezért sajnálatos módon nem tudom a tárgyi affixumos struktúra teljes disztribúcióját bemutatni, csupán a legnyilvánvalóbb előfordulási eseteit, melyekről történt már említés dolgozatomban elején.

Látjuk, - amint azt az utóbbi példák is megerősítették - hogy a szuahéli nyelvben a tárgyi affixumok használata az élettelen dolgok körében szűkebb, mint a magyarban, az élőlények körében viszont tágabb. A mi grammatikánk szerinti részeshatározón kívül különböző "esetragok" megfelelőjeként használatos. Úgy is felfogható ez a jelenség a szuahéliben, mint ezeknek az igéknek olyan vonzatai, amelyek csupán, vagy majdnem kizárólagosan csak élőlények vonatkozásában használandók. Úgy vélem, a szuahéli nyelvben a tárgyi prefixumok sokkal inkább nyomatékosító, mint jelentésmegkülönböztető szerepet töltenek be.

Gyakorlati síkra vetítve a problematikát: úgy tűnik, és a múlt tanévi tapasztalatom is azt igazolja, hogy a tárgyas ragozás megértése és felismerése elég könnyű a szuahéli nyelvet beszélő tanzániai diákok számára.

Feltételezhető, hogy ez a saját nyelvük struktúrájának hasonlósága miatt van így. Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy a produkálás, azaz a struktúra aktív használatának területén érvényesül-e pozitív transzfer, már nem tudunk ilyen bizonyosat mondani. A tavalyi csoportomban lévő nigériai és tanzániai diákok nyelvhasználatát figyelve és dolgozataikat vizsgálva úgy tűnik, hogy az utóbbiak csupán valamivel nagyobb százalékban alkalmazták helyesen a magyar tárgyas ragozást, és az is feltételezhető, hogy egyébként is jobb nyelvtudásuk miatt történt ez. Objektív vélemény kialakításához érzésem szerint több éves vizsgálatra van szükség.

Annak ellenére, hogy pozitív vagy negatív transzfer megállapítására jelenleg nem áll rendelkezésemre elég adat, bizonyos mértékű hibaelemzésre avagy jóslásra mégis vállalkozni merek a jelenlegi adatok birtokában is.

Csekély tapasztalatom szerint leggyakrabban a következő grammatikai szituációban következik be interferencia:

1./ Tárgyi mellékmondat esetén a főmondat állítmányánál:

Néha teljesen elfelejtünk, milyen körülmények között . . .

a tárgy	magyar nyelv	szuahéli nyelv
1. személyű személynévmás + 3. személyű alany	Keresett /engem/ anélkül hogyan megtalált volna. Nem látnak minket.	Alinitafuta asini- one. Hawatuoni.
1.sz. tárgy + 2.sz. alany	Engem kérdeztek? /ti/ Minket kérdeztek?	Mnaniuliza? Mnatuuliza?
2.sz. személyes névmás + 3.sz. alany	Ők téged kérdeznek. Ők titeket néztek.	Wanakuuliza. Waliwaona.
valaki határozatlan névmás	Hallottak egy hangot, anélkül, hogy valakit láttak volna.	Walisikia sauti wasimwone mtu.
a tárgy helyett részeshatározó vonzatok	Hozok neked élelmet. Írt nekem egy levelet. Ne <u>ne vess</u> öreg embere- ken! Ne <u>vétkezz</u> a bátyád <u>ellen!</u> Az oroszlán <u>ráugrott</u> a gyerekekre. Imádkozz <u>értem</u> az Istenhez!	Nitakulelea chakula. Aliniandika barua. Usiwacheke wazee! Usimhose ndugu yako! Simba alimrukia mtoto. Uniombee kwa Mungu!

A szint. kong. - ink.	A tárgyi affixum kong.-ink.	Szu. nyelv szisztéma- norma	Egyéb
Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj	Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj	állandóan megegyező állandóan megegyező	
Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj	Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj	állandóan megegyező állandóan megegyező	
Cj $\tilde{\sim}$ Fj	Cj $\tilde{\sim}$ Fj	megegyező	a tárgy élőlényt jelöl
Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj	Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj Cj $\tilde{\sim}$ Fj	megegyező megegyező változó /inkább egyező/ " "	különböző grammatikai kategóriák szu. tárgy magy. hat.

Ma már tudunk az atom nem az anyag legkisebb része.
A mikforon segítségével tudunk, hogyan működik. . .
Nemsokára fogunk tapasztalni, hogy nem elég a föld.

2./ Az -ik végű névmások esetén:

Meg tudunk különböztetni egyik kristályt a másiktól.

3./ Ha a határozott tárgy birtoka valaminek vagy valakinek:

Ha az ember testét teszünk a röntgen elé, . . .

Ezzel tudunk megmagyarázni a vasut egy oldalú pusztulását.

4./ Mellérendelt összetett mondatokban, ha a tagmondatokban meg-
egyezik a tárgy, és az elsőben határozatlan:

Egyik kutató kezdte egy gondolatot és . . . nehézségek miatt
nem tudott befejezni.

5./ Ha a határozott tárgynak bonyolult igeneves jelzős szerkezete
van:

Faradaytól kapunk az elektrokémiában többször használt kifeje-
zéseket.

Ha megvizsgáljuk a fenti eseteket és összevetjük a szuahéli nyelv
tárgyi affixumának disztribúciójával, azt látjuk, hogy az 1., 4., 5.
pont alatt jelzett mondatoknak nem is léteznek ekvivalensei szerke-
zetileg a szuahéli nyelvben. A 2. és 3. pont alatt jelzett esetek
szuahéli megfelelőiben /-ik végű névmások és birtokos szerkezetek/
is rendszerint csupán az élőlényt jelző tárgyat indikálja az igel
prefixum.

Természetesen ezek a példák éppúgy nem szolgáltatnak távolról
sem elegendő bizonyítékot a negatív transzferhez, akár a hibátlan
mondatok a pozitív transzfer létezéséhez. Egyelőre csupán munka-
hipotézisnek fogadhatjuk el, hogy a fent jelzett esetekben a két nyelv
azonos jelentéstartalmú struktúráinak teljes vagy részleges formai
inkongruenciája is játszik bizonyos szerepet a hibás mondatok létre-
jöttében.

Bibliográfia

- Balázs János:** Az egybevető /kontrasztív/ módszer alkalmazásának lehetőségei a külföldi magyartanításban - Magyartanítás külföldön - az 1971. szept. 2-3-i lektori értekezlet anyagából Budapest, 1972. Művelődésügyi Minisztérium és a Nemzetközi Előkészítő Intézet /4-42/.
- Carroll, John B.:** Contrastive Linguistics and Interference Theory - Report on the Nineteenth Annual Round Table Meeting on Linguistics and Studies, Language No.21. Edited by James E Alatis - Georgetown University Washington DC Georgetown University Press 1968. /113-122.p./
- Ferguson Charles:** Contrastive Analysis and Language Development - Report on the Nineteenth Annual Round Table Meeting on Linguistics and Language Studies /Monograph Series on Language and Linguistics No.21. Edited by James E Alatis - Georgetown University Washington DC Georgetown University Press 1968. /102-112.p./

- Filipovic, Rudolf:** The Yugoslavian Serbo-Croatian English Contrastive Project-Nickel: Contrastive Studies, Stuttgart 1971. /Papers in Contrastive Linguistics - Cambridge University Press, 1971./ /107-114.p./
- Fodor István:** Afrikai nyelvek - Antal-Fodor-Csongor: A világ nyelvei - Gondolat /251-287/. Budapest, 1970.
- Greenberg, J:** Language Universals - Paris, 1966.
- Lado, Robert:** Linguistics across Culture - The University of Michigan, 1957.
- Lado, Robert:** Contrastive Linguistics in a Mentalistic Theory of Language Learning - Report on the Nineteenth Annual Round Table Meeting . . . /123-136/.
- Lee, W. R.:** Thoughts on Contrastive Linguistics in the Context of Language Teaching - Report on the Nineteenth Annual Round Table Meeting . . . /185-197/.
- Marton, William:** Some Methodological Assumptions for Transformational Contrastive Studies - Papers from the 10th F.I.P.L.V. Congress edited by R. Filipovic - London - Oxford University Press /Language and Language Learning Series, 1972/.

- Moulton, William, G.: The Use of Models in Contrastive Linguistics - Report on the Nineteenth Annual Round Table Meeting . . . /27-38/.
- Nemser, William: The Predictability of Interference Phenon in the English Speech of Native Spakers of Hungarian - Nœkel: Contrastive Studies - 89-96.
- Nickel, Gerhard: Indroduction: Contrastive Lingistics and Forein Language Teaching - Nickel: Contrastive Studies /1-16/.
- Pkrzeszowski: Eăuivalence, Congruence and Deep Structure - Nickel: Contrastive Studies . . . /37-48/.
- Sapir, Edward: A nyelvi struktúrák típusai - Sapir: Az ember és a nyelv. Budapest, Gondolat, 1971. /53-78/.
- Szkalicska, V.: O tipológii jazikov Bantu - Afrikanszkaja lingviztika, Moszkva, 1963. /144-189/.

Summary

The aim of the paper was to study the similarities and differences of "definite conjugation" existing both in Swahili and Hungarian languages and so rare in others. Traditional descriptive grammar served as a base, so the contrastive units are sentences.

From practical standpoint the "tertium comparationis" is defined from the view-point of object-prefix usage in Hungarian, due to the fact that that language has to be attained by foreign students.

Stress is more on similarities than differences.

There is an attempt to give language usage beside rules /norma-system/ in the last column of the table.

There is also a faint endeavour in error-analysis at the end of the paper.